

بررسی شخصیت، آراء و اندیشه‌های استاد علامه مصباح یزدی، در رساله‌های حوزوی و دانشگاهی

homaei.lib@gmail.com

بهر روز همایی / دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شیراز

دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۱۳ - پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۲

چکیده

پژوهش پیش‌رو، به بررسی تألیف پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های استاد علامه مصباح یزدی، در رساله‌های دانشگاهی و حوزوی می‌پردازد. در طول سال‌های ۱۳۷۶ تا نیمه ۱۳۹۷، تعداد ۲۲۷ پایان‌نامه در مراکز دانشگاهی و حوزوی در این زمینه دفاع شده است. از این میان، ۱۱۶ عنوان حوزوی و ۱۱۱ عنوان دانشگاهی هستند. بیشترین پایان‌نامه‌ها نیز در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۵ تألیف شده است. در میان مقاطع تحصیلی نیز مقطع کارشناسی ارشد (سطح سه)، با ۲۰۰ پایان‌نامه بیشترین تعداد را داشته‌اند. تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های مرتبط نیز بیانگر این است که آنها در ۱۶ حوزه موضوعی نگارش یافته‌اند که از میان آنها، حوزه‌های علوم سیاسی با ۵۰ عنوان و فلسفه، با ۳۹ عنوان بیشترین تعداد را داشته‌اند. ۱۶۷ استاد راهنما و ۱۶۹ استاد مشاور، وظیفه راهنمایی و راهبری این پایان‌نامه‌ها را برعهده داشته‌اند. از میان آنها، اکبر میرسپاه و حسن معلمی، با ۹ عنوان راهنمایی و مشاوره بیشترین آمار را به خود اختصاص داده‌اند. از میان ۵۵ دانشگاه و مرکز آموزشی و پژوهشی، مجتمع آموزش عالی فقه و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۱ بیشترین تعداد پایان‌نامه مرتبط را داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: محمدتقی مصباح یزدی، پایان‌نامه، سنجش علم، تولیدات علمی.

پژوهش، وجه مهمی از فعالیت‌های انسان شده است. دانش بشری به کمک پژوهش رشد می‌کند، گسترش می‌یابد و سرانجام، به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می‌انجامد. پیشرفت‌های هر جامعه‌ای، در نتیجه پژوهش به دست آمده است. افزون بر این، پژوهش یاری رسان انسان در پیدا کردن راه حل مسئله و حل تضادهاست (کومار، ۱۳۸۱). پژوهش، تلاش رسیدن به راه‌حل‌های قابل اعتماد برای مسئله، از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر برنامه‌ریزی شده و نظام‌مند داده است (پاول، ۱۳۸۵). پژوهش، دانش تولید می‌کند و کاربرد دانش، در عمل به توسعه می‌انجامد. این ترتیبات، بنیاد کاربست یافته‌های پژوهشی است. بدین ترتیب که دانایی سبب بهبود عمل می‌شود. بنابراین، پیوند میان پژوهش، دانش، عمل و توسعه پیوندی ارگانیک و ذاتی مطرح می‌کنند که ضرورت به کارگیری یافته‌های پژوهشی را مشخص می‌کنند (متین، ۱۳۷۹). انجام پژوهش‌های کاربردی توسط دستگاه‌های اجرایی، با هدف به کارگرفتن و بهره‌برداری از یافته‌های آن، در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌ها صورت می‌گیرد (حسن‌زاده، ۱۳۸۳).

از سوی دیگر، امروزه بخش زیادی از پژوهش‌های نظام‌مند جامعه‌ها، در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی انجام می‌شود. دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، تولیدکننده فکر و ایده‌های نوین در جامعه هستند. بیشتر ایده‌های نوین، از پژوهش‌های پیاپی و نظام‌مندی به دست می‌آید است که در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی، با سه هدف عمده توسعه و گسترش دانش فعلی، از میان بردن ابهام‌ها یافته‌های پیشین و تکمیل و بهبود سطح دانش و در نهایت، به کارگیری نتیجه دانش خلق شده در خدمت جامعه اتفاق می‌افتد (پوررجب قاضی محله، ۱۳۸۸).

حجم زیادی از پژوهش‌های دانشگاهی و حوزوی، در قالب پایان‌نامه ارائه می‌گردد. بسیاری از مقاله‌های علمی برگرفته از همین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند. بنابراین، پایان‌نامه‌ها نقش مهمی در تولید دانش جدید ایفا می‌کنند. به بیان دیگر، پایان‌نامه‌ها نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، خود یکی از روش‌های تولید دانش جدید به شمار می‌آید (منصوریان، ۱۳۸۹). از آنجایی که پایان‌نامه‌ها در بیشتر موارد، نخستین تجربه جدی پژوهشی دانشجویان و دانش‌پژوهان تحصیلات تکمیلی هستند، بیانگر کیفیت و وضعیت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی نیز هستند. این مدرک‌ها می‌توانند راهنمای پژوهشگران برای تکمیل یا آغاز پژوهش‌های آینده باشند (علی‌دوستی، ۱۳۸۶). بنابراین، پایان‌نامه یا رساله غیر از کارهای فصلی و موسمی است که توسط دانشجویان برای استادان فراهم می‌شود. در دیگر کشورها نیز پایان‌نامه‌ها از اهمیت فراوانی برخوردارند. بسیاری از پژوهش‌های پیمایشی، توصیفی و یا تجربی توسط دانشجویان انجام می‌گیرد و کار آنها، سرآغاز یک سلسله پژوهش مفصل‌تر و اساسی‌تر می‌شود (بست، ۱۳۷۶).

پایان‌نامه‌ها، از دو دیدگاه در رشته‌های مختلف دانشگاهی و پژوهشی، مورد توجه قرار می‌گیرند: یکی، به عنوان مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن پژوهش) و دیگری، به عنوان نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار کتابنامه پایانی) (حری، ۱۳۷۲). از دیدگاه نخست، محتوای پایان‌نامه‌ها به عنوان مدرک مفید پژوهشی، به شناسایی مسئله و کوشش برای راه حل توجه دارد.

در جامعه فعلی ایرانی، آیت‌الله مصباح یزدی یکی از معروفترین عالمان و نظریه‌پردازان اسلامی است و جامعیت دانش ایشان و توانایی نقل عقلی و نقد علمی، ایشان را در گروه نخبگان کم نظیر جهان اسلام و شاید در جرگه فیلسوفان بی‌نظیر جهان کنونی تشیع قرار می‌دهد. ایشان میراث گران سنگ فلسفی استادان خود را با محک‌های جدید علمی هم‌آوا کرده و ادبیاتی نو و همه جانبه را در حوزه‌های مختلف علوم وارد جامعه علمی نموده است. انتشار بیش از دویست عنوان کتاب و مقاله، در موضوعات فلسفه، تفسیر، عرفان، کلام، سیاست، علوم انسانی، اخلاق... گویای احاطه کامل استاد مصباح یزدی بر علوم اسلامی و فلسفی زمان خود و تاثیرگذاری ایشان در حوزه‌های مختلف علوم اسلامی است.

همین تاثیرگذاری و جامعیت فکری ایشان، در زمینه‌های مختلف علوم عقلی، علوم سیاسی، تفسیر، کلام...، موجب گردیده که کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های فراوانی پیرامون شخصیت، آثار، آراء و اندیشه‌های ایشان تألیف شود.

پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، از منابع مهم اطلاعاتی و پژوهشی به شمار می‌روند که با تلاش و کوشش دانشجویان و طلاب در پایان تحصیلات با ضوابط علمی و استاندارد، زیر نظر اساتید راهنما و مشاور پدید می‌آیند. از آنجا که این منابع، مانند کتاب در تیراژ زیاد چاپ و منتشر نمی‌شود، کمیاب و منحصر به فرد هستند. لذا کمتر در دسترس محققان و پژوهشگران قرار می‌گیرند. از این رو، نیاز به معرفی و آشنایی در حوزه‌های مختلف وجود دارد. این مقاله قصد دارد تا با تحلیل پایان‌نامه‌های تألیف شده و مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های استاد علامه مصباح یزدی، برخی از رویکردهای دانشگاهی و حوزوی در این زمینه را بررسی و تحلیل نماید.

بیان مسئله

با بررسی تولیدات علمی یک حوزه موضوعی، نقاط ضعف و قوت آن حوزه مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. اولویت‌های پژوهشی کشور در آن حوزه شناسایی و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های آینده براساس آن انجام می‌شود. رسیدن به اهداف سند چشم‌انداز، مستلزم شناخت وضعیت علمی موجود و ارزیابی تولیدات علمی، مؤسسات تحقیقاتی، مراکز آموزش عالی و فناوری و دستاوردهای دانشمندان و محققان است. در این زمینه، استفاده از مطالعات علم سنجی، به عنوان یکی از کارآمدترین شیوه‌هایی که می‌توان با آن وضعیت کلی علم و پژوهش کشور را نشان داد و براساس آن، برای آینده‌ای بهتر و رسیدن به توسعه‌ای پایدار

تلاش کرد، حائز اهمیت است. از سوی دیگر، علامه مصباح یزدی به عنوان یکی از دانشمندان و متفکران بزرگ جامعه اسلامی، که آثار وی مشحون از مباحث اسلامی و عقلی و دفاع از آموزه‌های دینی در برابر شبهات است، پژوهش‌های گوناگونی در بررسی و نقد و تأیید آراء و افکار ایشان صورت گرفته است که نیازمند به بررسی و تحقیق در مورد آنها وجود دارد. در همین زمینه، پژوهش پیش رو به بررسی و تحلیل تولیدات علمی مرتبط با آثار و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی می‌پردازد.

اهداف تحقیق

هدف این پژوهش، بررسی پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی است. مطالعه تعداد کل پایان‌نامه‌های آن حوزه، مراکز دانشگاهی و حوزوی پرتولید، حیطه‌های موضوعی و اساتید راهنما و مشاور پرتولید، از جمله اهداف فرعی پژوهش پیش‌رو می‌باشد.

موارد ذیل، از جمله اهدافی هستند که تحقیق حاضر، درصدد پاسخ‌گویی به آنها برآمده است:

- تعداد کل پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی در مراکز دانشگاهی و حوزوی؛

- سال دفاع و جنسیت پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛

- مقاطع تحصیلی و توزیع جغرافیایی پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛

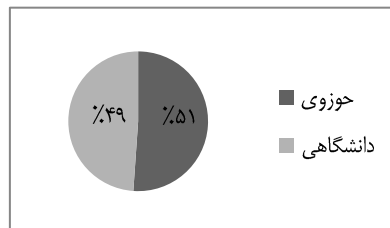
- حوزه‌های موضوعی کلی و فرعی پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛

- شناسایی اساتدان راهنما و مشاور پرتولید پایان‌نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛

- مراکز حوزوی و دانشگاهی پرتولید مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی؛

در خصوص پیشینه پژوهش، با بررسی صورت گرفته می‌توان گفت: پژوهشی در این زمینه یافت نشد. این پژوهش، با استفاده از روش علم سنجی، پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط با علامه مصباح یزدی مورد بررسی قرار می‌دهد. با جست‌وجوی‌های میدانی و مراجعات حضوری و الکترونیکی، به مراکز حوزوی و دانشگاهی و همچنین، کتابخانه‌های و تحصیلات تکمیلی، اطلاعات تفصیلی پایان‌نامه‌های مرتبط گردآوری شد.

نمودار ۱: پایان‌نامه‌ها به تفکیک نوع مراکز آموزشی

یافته‌های پژوهشی

در این مطالعه، پایان‌نامه‌های مرتبط با علامه مصباح یزدی، در بیش از ۲۰۰ مرکز حوزوی و دانشگاهی مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که در طول سال‌های مختلف، تعداد ۲۲۷ پایان‌نامه توسط دانش‌پژوهان و دانشجویان و طلاب حوزوی تدوین شده و تاریخ استخراج داده‌ها تا مهرماه ۱۳۹۷ بوده است.

از میان ۲۲۷ پایان‌نامه تالیفی، ۱۱۶ عنوان حوزوی (۵۱٪) و ۱۱۱ عنوان دانشگاهی (۴۹٪) هستند.

براساس جدول ۱، از میان ۱۱۱ عنوان پایان‌نامه دانشگاهی نیز ۸۳ عنوان مربوط به دانشگاه‌های دولتی، ۲۶

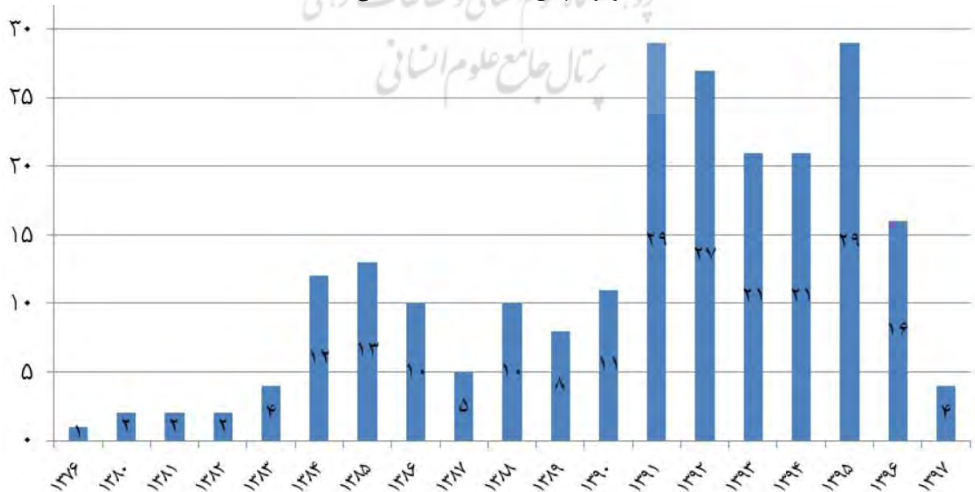
عنوان دانشگاه‌های آزاد اسلامی و ۲ عنوان مربوط به دانشگاه پیام نور هستند.

جدول ۱: پایان‌نامه‌ها براساس نوع دانشگاه

ردیف	نوع دانشگاه	تعداد
۱	دانشگاه دولتی	۸۳
۲	دانشگاه آزاد اسلامی	۲۶
۳	دانشگاه پیام نور	۲
مجموع		۱۱۱

در ارتباط با سال دفاع از پایان‌نامه‌ها نیز از سال ۱۳۷۶، که اولین پایان‌نامه در این زمینه تدوین شده است، تاکنون (شش ماهه اول ۱۳۹۷) سیر صعودی در تألیف پایان‌نامه‌ها وجود داشته است. در طول این بیست و یک سال، بیشترین فراوانی پایان‌نامه‌های تألیفی با ۲۹ عنوان، مربوط به سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۵ است و در ۱۳۹۲، ۲۷ پایان‌نامه و در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ نیز ۲۱ عنوان پایان‌نامه تألیف شده است.

نمودار ۲: پایان‌نامه‌ها به تفکیک سال دفاع

در ارتباط با وضعیت جنسیت پژوهشگران پایان نامه‌ها، از مجموع ۲۲۷ پایان نامه تالیفی، ۱۶۹ پایان نامه (۷۴٪) توسط پژوهشگران مرد و ۵۸ پایان نامه (۲۶٪) توسط پژوهشگران زن تألیف گردیده است.

جدول ۲: پایان نامه‌ها به تفکیک مقطع تحصیلی

ردیف	مقطع تحصیلی	تعداد
۱	کارشناسی	۱۸
۲	کارشناسی ارشد	۲۰۰
۳	دکتری	۹
	جمع	۲۲۷

در جدول (۲)، مقاطع تحصیلی پایان نامه‌های تألیفی بیان شده است. براساس آن، مقطع کارشناسی ارشد یا سطح ۳ حوزوی با ۲۰۰ عنوان پایان نامه، بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. مقطع کارشناسی نیز با ۱۸ عنوان پایان نامه در رتبه بعدی قرار دارد.

جدول ۳: پایان نامه‌ها براساس استان مورد بررسی

ردیف	استان	تعداد
۱	قم	۹۷
۲	تهران	۵۰
۳	اصفهان	۹
۴	خراسان رضوی	۸

در جدول (۳)، میزان فراوانی انجام پایان نامه‌ها در استان‌های مختلف بیان شده است. همان طور که در جدول مذکور مشاهده می‌شود، بیشترین تعداد پایان نامه‌ها در استان قم و در مرحله بعد، به ترتیب در استان‌های تهران، اصفهان و خراسان رضوی بوده است. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد که در مجموع در ۲۲ استان در این زمینه پایان نامه تألیف شده است.

تحلیل موضوعی پایان نامه‌های مرتبط با شخصیت، آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی، نشان داد که این پایان نامه‌ها در حوزه‌های مختلف علوم انسانی و اسلامی تألیف شده که به تفکیک براساس بیشترین تعداد در جدول ۴ نمایش داده شده است:

جدول ۴: پایان نامه‌ها به تفکیک موضوعات

ردیف	حوزه موضوعی	تعداد
	علوم سیاسی	۵۰
	فلسفه	۳۹
	فلسفه اخلاق	۳۱

۲۸	کلام	
۲۲	فلسفه دین	
۱۱	فلسفه سیاسی	
۱۰	علوم قرآنی	
۹	فلسفه علوم اجتماعی	
۷	معرفت‌شناسی	
۶	ولایت فقیه	
۵	فلسفه حقوق	
۳	حقوق بشر	
۲	علوم تربیتی	
۲	فلسفه علم	
۱	شیعه‌شناسی	
۱	فلسفه تاریخ	

با توجه به جدول ۴، ۲۲۷ پایان‌نامه تألیفی در شانزده حوزه موضوعی نگاشته شده‌اند که در میان آنها، علوم سیاسی با ۵۰ عنوان (۲۲٪) و فلسفه، با ۳۹ عنوان (۱۷٪) و فلسفه اخلاق، در ۳۱ عنوان (۱۴٪)، بیشترین تعداد پایان‌نامه‌های تألیفی را به خود اختصاص داده‌اند. موضوعات کلام، فلسفه دین و فلسفه سیاسی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. ۲۲۷ پایان‌نامه تألیفی در این زمینه توسط ۱۶۷ استاد راهنمایی شده است که در میان استادان راهنما/کبر میرسپاه و حسن معلمی با ۸ عنوان و عسکری/امیری سلیمانی با ۴ عنوان، بیشترین راهنمایی پایان‌نامه را بر عهده داشته‌اند.

جدول ۵: اساتید راهنما براساس بیشترین تعداد پایان‌نامه

تعداد	استاد راهنما	
۸	اکبر میرسپاه	
۸	حسن معلمی	
۴	عسکری سلیمانی امیری	
۳	ابراهیم حسینی	
۳	عبدالحسین خسروپناه	
۳	علی شیروانی	
۳	علی مصباح یزدی	
۳	محمد رضاپور	
۳	محمد رنجبر حسینی	

همچنین این تعداد پایان‌نامه، توسط ۱۶۹ استاد مشاوره شده است که در میان استادان مشاور/امیر خواص، سید محمود نویان، صادق حقیقت، عبدالحسین خسروپناه، محمد رضاپور و یارعلی کرد فیروزجایی، با ۳ عنوان مشاوره پایان‌نامه بیشترین میزان مشاوره را داشته‌اند.

جدول ۶: استادان مشاور براساس بیشترین تعداد پایان نامه

تعداد	استاد مشاور	
۳	امیر خواص	
۳	سید محمود نبویان	
۳	صادق حقیقت	
۳	عبدالحسین خسروپناه	
۳	محمد رضا پور	
۳	یار علی کرد فیروز جایی	
۲	احمد غفاری	
۲	احمد محقر	
۲	حمید رضا رضائیا	
۲	عباس احمدی سعدی	
۲	عسگر دبرباز	
۲	علی مصباح	
۲	غلامرضا خواجه سروی	
۲	کلب صادق اسدی	
۲	مجتبی مصباح	
۲	محمد عابدی اردکانی	
۲	محمد علی داعی نژاد	
۲	محمد مهدی نادری	
۲	محمود دیانی	
۲	مرتضی حسینی شاهرودی	
۲	موسی ملایری	

در مجموع نیز در میان استادان راهنما و مشاور، اکبر میر سپاه و حسن معلمی، با ۹ عنوان راهنمایی و مشاوره و عبدالحسین خسروپناه و محمد رضا پور با ۶ راهنمایی و مشاوره بیشترین فعالیت را در این زمینه داشته‌اند.

جدول ۷: استادان راهنما و مشاور براساس بیشترین تعداد پایان نامه

مشاوره	راهنمایی	مجموع	استادان	
۱	۸	۹	اکبر میر سپاه	
۱	۸	۹	حسن معلمی	
۳	۳	۶	عبدالحسین خسروپناه	
۳	۳	۶	محمد رضا پور	
۱	۴	۵	عسکری سلیمانی امیری	
۲	۳	۵	علی مصباح	
۳	۲	۵	محمود نبویان	

۱	۳	۴	ابراهیم حسینی
۲	۲	۴	عسگر دیرباز
۱	۳	۴	علی شیروانی
۳	۱	۴	مجتبی مصباح
۲	۲	۴	محمدعلی داعی‌نژاد
۳	۱	۴	یارعلی کرد فیروزجایی
۲	۱	۳	احمد محقر
۲	۱	۳	حمیدرضا رضائیا
۳	۰	۳	صادق حقیقت
۲	۱	۳	کلب صادق اسدی
۰	۳	۳	محمد رنجبر حسینی

پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط با علامه مصباح یزدی، در ۵۵ دانشگاه و مرکز آموزشی و پژوهشی تدوین شده است. از این تعداد، ۴۳ مرکز دانشگاهی و ۱۲ مرکز حوزوی هستند که از میان مراکز دانشگاهی، ۲۸ دانشگاه دولتی، ۱۳ دانشگاه آزاد و ۲ دانشگاه پیام نور در این زمینه فعالیت داشته‌اند. در میان مراکز آموزشی نیز مجتمع آموزش عالی فقه با ۲۶ عنوان و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام با ۲۲ عنوان و مجتمع آموزش عالی امام خمینی علیه السلام با ۲۰ عنوان بیشترین تعداد پایان‌نامه را در این زمینه داشته‌اند. حوزه علمیه قم و دانشگاه قم و دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام و دانشگاه معارف اسلامی نیز رتبه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. در میان دانشگاه‌های آزاد نیز دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات) و دانشگاه آزاد اسلامی (واحد فسا)، با ۴ عنوان پایان‌نامه بیشترین تعداد را داشته‌اند.

جدول ۸: پایان‌نامه‌ها به تفکیک مراکز آموزشی

تعداد	مرکز آموزشی
۲۶	مجتمع آموزش عالی فقه
۲۲	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۲۰	مجتمع آموزش عالی امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۱۳	حوزه علمیه قم
۱۱	دانشگاه قم
۱۰	دانشگاه باقرالعلوم <small>علیه السلام</small>
۱۰	دانشگاه معارف اسلامی
۹	دانشگاه علامه طباطبایی
۷	دانشگاه قرآن و حدیث
۶	دانشگاه فردوسی مشهد
۶	دانشگاه مفید
۶	دانشگاه شهید بهشتی
۶	دانشگاه تهران
۵	دانشگاه خوارزمی
۴	دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات)

۴	دانشگاه آزاد اسلامی (واحد فسا)	
۴	دانشگاه مازندران	
۴	دانشگاه اصفهان	
۳	دانشگاه تربیت مدرس	
۳	دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small>	
۳	دانشگاه ملایر	
۲	جامعه المصطفی العالمیه (اصفهان)	
۲	جامعه الزهراء	
۲	حوزه علمیه خواهران	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (آستیان)	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (تبریز)	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (زنجان)	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (کرج)	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (تهران مرکز)	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (نجف آباد)	
۲	دانشگاه آزاد اسلامی (یاسوج)	
۲	دانشگاه یزد	
۱	پژوهشکده امام خمینی <small>علیه السلام</small> و انقلاب اسلامی	
۱	حوزه علمیه خراسان (کاشمر)	
۱	دار القرآن الکریم اصفهان	
۱	دانشگاه آزاد اسلامی (تاکستان)	
۱	دانشگاه آزاد اسلامی (خرم آباد)	
۱	دانشگاه آزاد اسلامی (علوم و تحقیقات خوزستان)	
۱	دانشگاه آزاد اسلامی (مشهد)	
۱	دانشگاه اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	
۱	دانشگاه ایلام	
۱	دانشگاه باهنر کرمان	
۱	دانشگاه بیرجند	
۱	دانشگاه بین المللی امام خمینی <small>علیه السلام</small>	
۱	دانشگاه پیام نور (قزوین)	
۱	دانشگاه پیام نور (قم)	
۱	دانشگاه تبریز	
۱	دانشگاه رازی کرمانشاه	
۱	دانشگاه الزهراء <small>علیه السلام</small>	
۱	دانشگاه سمنان	
۱	دانشگاه سیستان و بلوچستان	
۱	دانشگاه شاهد	
۱	دانشگاه شهید مدنی تبریز	
۱	دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم	
۱	دانشگاه یاسوج	

نتیجه‌گیری

طی سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۷، تعداد ۲۲۷ پایان‌نامه توسط دانشجویان و طلاب حوزوی، در زمینه بررسی شخصیت، آراء و اندیشه‌های استاد علامه مصباح یزدی تألیف و دفاع شده است. از این تعداد، ۱۱۶ عنوان حوزوی (۵۱٪) و ۱۱۱ عنوان دانشگاهی (۴۹٪) بوده‌اند و از میان، ۱۱۱ عنوان پایان‌نامه دانشگاهی نیز ۸۳ عنوان مربوط به دانشگاه‌های دولتی، ۲۶ عنوان دانشگاه‌های آزاد اسلامی و ۲ عنوان مربوط به دانشگاه پیام نور است. یافته‌ها نشان داد که تألیف پایان‌نامه‌ها در دهه اخیر در این زمینه، روند رو به رشدی داشته است. با وجود این روند صعودی، انتظار می‌رود که با توجه به گستردگی و تنوع موضوعی آراء، آثار و مباحث مطرح‌شده توسط علامه مصباح یزدی، تعداد بیشتری تألیف پایان‌نامه در این زمینه صورت گیرد. در ارتباط با دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیرحوزوی، که از نظر فراوانی بسیار گسترده‌تر از مراکز حوزوی هستند، تعداد ۱۱۱ عنوان پایان‌نامه آمار مناسبی نیست و نشان از ناشناخته بودن و همچنین، عدم توجه لازم در این زمینه حکایت دارد. بیشتر پایان‌نامه‌های تألیفی مرتبط نیز در مقطع کارشناسی ارشد و سطح ۳ بوده و لازم است که استادان و متولیان نشر و اشاعه افکار و آثار آیت‌الله مصباح یزدی، اهتمام و تمرکز بیشتری برای راهنمایی و انتخاب و تدوین موضوعات برای پایان‌نامه‌های مقطع دکتری و سطح ۴ مرتبط با این زمینه داشته باشند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین پایان‌نامه‌های تألیفی، مربوط به استان قم است که با توجه به تمرکز مراکز حوزوی در قم و همچنین، قرابت موضوعی آنها قابل پیش‌بینی بود. در این زمینه هم اهتمام بیشتری برای معرفی آثار و افکار علامه در سایر استان‌ها صورت گیرد.

تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های تألیفی، زمینه آراء و اندیشه‌های علامه مصباح یزدی نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های تألیفی در شانزده حوزه موضوعی تألیف شده است و موضوعات علوم سیاسی، فلسفه و فلسفه اخلاق، بیشترین پایان‌نامه را به خود اختصاص داده‌اند. آیت‌الله مصباح یزدی درباره علوم اسلامی، از جمله تفسیر قرآن، فلسفه اسلامی، عقاید و کلام، اخلاق و اندیشه سیاسی اسلام آثار و نظرات متعددی دارد که بیانگر مغفول بودن برخی از آنها، در محافل دانشگاهی و حوزوی است و نیاز به توجه بیشتری در این زمینه و معرفی و شناساندن تألیفات، افکار و نظرات خاص ایشان در جنبه‌های مختلف علوم اسلامی به مجامع دانشگاهی و حوزوی است.

۱۶۷ استاد راهنما و ۱۶۹ استاد مشاور، وظیفه راهنمایی و راهبری پایان‌نامه‌های تألیفی را برعهده داشته‌اند که نیاز به معرفی و شناساندن بیشتر آراء و افکار آیت‌الله مصباح یزدی به استادان حوزه و دانشگاه وجود دارد. گستردگی مراکز دانشگاهی و حوزوی پایان‌نامه‌های تألیفی نیز در وضعیت مناسبی قرار دارد. در مجموع، یافته‌های این تحقیق می‌تواند برای متولیان امر پژوهش و گروه‌های آموزشی حوزوی و دانشگاهی جالب توجه باشد. یافته‌ها، از رویکردی رو به سرشد خبر می‌دهد. با وجود این، توجه به برخی نتایج از جمله پایین بودن میزان پایان‌نامه‌های دکتری و سطح چهارم، تنوع موضوعی و تعامل ضعیف مراکز دانشگاهی حوزوی و دانشگاهی و همچنین، استادان حوزوی و دانشگاهی می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های آینده و رویکردی آگاهانه در راستای بهبود و ارتقای نتایج مؤثر افتد.

منابع

- بست جان، ۱۳۷۶، **روشن‌های تحقیق در علوم تربیتی**، ترجمه حسن پاشا شریفی و نرگس طالقانی، تهران: رشد.
- پاول، رونالد، ۱۳۸۵، **روشن‌های اساسی پژوهش برای کتابداران**، ترجمه نجلا حریری، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- پوررجب قاضی محله، انیس، ۱۳۸۸، «شناخت مشکلات تدوین پایان‌نامه در دوره‌های کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد» **مدیریت آموزشی**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- حری، عباس، ۱۳۷۲، **مروری بر اطلاعات و اطلاع‌سانی**، تهران، دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، نشر کتابخانه.
- حسن‌زاده، رمضان، ۱۳۸۳، «بررسی موانع و عوامل کاربست یافته‌های پژوهشی در دستگاه‌های اجرایی، تهران»، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
- علی‌دوستی، سیروس، صابری، مریم، ۱۳۸۶، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی نسل جدید مدارک علمی، **فصلنامه کتاب**، ۷۰ (۲)، ص ۸۵ - ۹۸.
- کومار، کریشان، ۱۳۸۱، **روشن‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی**، ترجمه فاطمه رهادوست و فریبرز خسروی، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- متین، نعمت‌الله، ۱۳۷۹، «بررسی میزان استفاده از یافته‌های پژوهش در آموزش و پرورش»، **تعلیم و تربیت**، ۸۸ ص ۱۴۹ - ۱۷۹.